



BESLUT

2014-11-10

Dnr: 14/01215

## SAKEN

*Vetenskapens värld*, SVT2, 2014-05-12, program om sociala klyftor; fråga om opartiskhet och saklighet

## BESLUT

Programmet frias. Granskningsnämnden anser att det inte strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

---

## PROGRAMMET

Programmet handlade om sociala klyftor och forskning om att dessa växer i Sverige och i övriga västvärlden. Programmet påannonserades enligt följande.

(Berättare) – Med klyftorna ökar också olikheterna i inkomst, hälsa och utbildning och vart det leder frågar sig *Vetenskapens värld*.

Därefter presenterades programmet från studion enligt följande.

(Presentatör) – I *Vetenskapens värld* ikväll möter vi forskarna som studerar den växande klyftan mellan fattiga och rika. [---]

Filmen vi ska visa ikväll är gjord av vår reporter [personnamn]. Det handlar om ett hett ämne inom nationalekonomin, nämligen klyftan mellan fattiga och rika. För ekonomer och hälsoforskare studerar nu hur klyftan kan påverka hela vårt samhälle och var och en av oss. Efter filmen finns några av de forskare vi möter redo att chatta via vår webb.

Programmet inleddes med att programledaren befann sig på en tunnelbanestation i Stockholm och gjorde följande uttalande.

(Programledaren) – Att det finns klyftor mellan fattiga och rika, det är ingen nyhet. Och att klyftorna vuxit, det kanske många också känner på sig men att de vuxit så pass att det i dag kan skilja 15-20 år i livslängd bara man åker några tunnelbanestationer här i Stockholm, det kanske överraskar och är bara ett av många tecken som forskare nu oroas över. Att klyftorna i samhället tränger sig allt djupare.

I programmet träffade programledaren ett antal forskare, epidemiologer och människor som redogjorde för sina forskningsresultat, uppfattningar och bilder av sociala klyftor i ett antal länder. Programmet utspelades bland annat i Storbritannien, Frankrike och Sverige. Programledaren besökte lyxlägenheter och matbanker i Storbritannien. Programledaren besökte även Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) och pratade med en forskare som visade att ökade inkomstklyftor är en trend i de flesta västeuropeiska länder. En fransk nationalekonom som studerat mekanismerna bakom ökade sociala klyftor, Thomas Piketty, medverkade i programmet och redogjorde för sitt forskningsresultat. Två medverkande forskare som studerat den psykologiska uppfattningen om social status som mekanism bakom skillnader i sociala klyftor besöktes. I Sverige åkte programledaren tunnelbana och redogjorde för skillnader i livslängd mellan förorter i Stockholm. Ett gymnasium i en Stockholmsförort som skulle läggas ned besöktes också. I samband med besöket på gymnasiet sa programledaren bland annat följande.

Sen hände någonting på 90-talet med dem stora reformerna i skolan. Det började smygande med några av de duktigaste eleverna men så växte strömmen bort från en omvittnat framgångsrik skola. [---]

[ortnamn] gymnaisums väg ifrån framgångsrik blandad förortsskola till nedläggning är inte unik. Enligt kulturgeografens [personnamn] forskning tycks den vara del av ett mönster där det fria skolvalet samspelar med boendesegregation och de växande klyftorna i stort.

## ANMÄLNINGARNA

Programmet har anmälts av flera personer som huvudsakligen anser att utformningen var partisk och att sociala klyftor som ämne behandlades ensidigt. Anmälarna anför sammanfattningsvis följande.

- Sociala klyftor framhölls som den enda faktorn som påverkar hälsoskillnader trots flera medverkande forskares slutsatser om utbildningsskillnader och psykologisk uppfattning om social status som relevanta faktorer.
- Stora sociala klyftor i ett flertal länder kopplades ihop med Sverige genom att programmet hoppade mellan de beskrivna länderna och det nämndes knappt att dessa klyftor är väldigt små i Sverige.
- Programmet var valpropaganda och politiskt vinklat till förmån för vänstern samt ett ställningstagande för nedmonteringen i välfärden.
- Thomas Piketty presenterades så att intryck gavs att han är en oberoende ekonom trots att han är representant för socialistpartiet i Frankrike samt att en stor del uppgifterna i hans nyutgivna bok har visat sig vara felaktiga.
- Inga betydelsefulla motröster och forskare av annan uppfattning tilläts komma till tals i programmet.
- Flera av intervjuobjekten, som är kontroversiella forskare, uttalade sig oemotsagda om företeelser som inte var resultat av deras forskning utan deras privata samhällsvision.

- Programmet gjorde ett öppet politiskt ställningstagande genom att framhäva att dåliga PISA-resultat är en följd av segregationen i skolan som grundar sig i skolreformerna på 1990-talet.
- En parallell mellan ökade klyftor i samhället och världskrig gjordes i programmet vilket var skrämselfpropaganda.
- Programledaren har egna politiska intressen.
- En välkänd vänstersympatisör fick uttala sig som expert i programmet.

## PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

Sveriges Television (SVT) anser att programmet överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför följande.

### *Kritik mot påståendet att det är klyftorna i sig som utgör ett problem*

Det kan diskuteras om det borde ha framgått tydligare i programmet att det fortfarande finns nationalekonomer som representerar en tidigare mer dominerande neoklassisk eller nyliberal skola, enligt vilken växande klyftor inte anses vara något större problem. Riskkapitalföreningens ordförande, som också varit verksam som ekonom och gästprofessor, fanns visserligen med i programmet som en allmän röst som företräder detta synsätt, men eftersom det tydliga syftet med programmet var att lyfta fram den trend inom forskarvärlden som studerar ökade klyftor i västvärlden och de potentiella problem som dessa medför intervjuades de mest framträdande och ledande forskarna inom detta område.

Här illustrerades hur nya forskningsrön förskjutit forskningsfältets mittfåra mot att studera de växande klyftorna som ett potentiellt problem, varför Jeffrey Sachs och Michael Förster/OECD valts, som kan sägas representera just en bred mittfåra.

Vidare skildrades i programmet genom intervjuer med hälsoforskare och sociologer nya rön kring hur klyftor i hälsa och sociala klyftor kan tänkas samspela med utvecklingen mot växande ekonomiska klyftor.

Slutsatsen i programmet var att det inte finns ett enkelt, linjärt samband mellan växande ekonomiska klyftor och exempelvis hälso- eller utbildningsklyftor.

Hälsoforskarna Richard Wilkinson och Kate Pickett medverkade därför att deras bok *The Spirit Level* (2009) bidrog till att lyfta hela debatten om växande klyftor i västvärlden. Deras slutsats att jämlika länder i den rika världen i genomsnitt tycks lyckas bättre på flera olika punkter (hälsomässigt, socialt) än ojämlika länder är inte särskilt kontroversiell bland forskare. Deras hypotes att detta till största delen är en direkt följd av inkomstklyftornas storlek är emellertid omstridd, framför allt när det gäller hälsa och medellivslängd. De representerar en fåra bland hälsoforskare som betonar de psykosociala konsekvenser som

ekonomiska klyftor kan leda till. Andra hälsoforskare betonar i stället materiella faktorer och lägger större vikt vid människors absoluta inkomster och levnadsvillkor.

De flesta forskare tycks dock luta åt att det handlar om en mix där både psykosociala faktorer och rent materiella faktorer har betydelse. Detta framkom tydligt i programmet. Vidare konstaterades på flera ställen i programmet att det inte finns några enkla samband mellan växande ekonomiska klyftor, hälsoklyftor och andra samhällsförändringar under de senaste decennierna.

#### *Flera av de medverkande forskarna uppges vara kontroversiella*

Det är oklart vilka forskare som avses. Som ovan nämnt pläderar Kate Pickett och Richard Wilkinson i sin bok för att jämlika samhällen fungerar bättre än ojämlika. Så vitt redaktionen vet har de inga partipolitiska bindningar. Thomas Piketty är en internationellt uppmärksammas ekonom som tagit fram nya data för att förstå västvärldens växande ekonomiska klyftor. Piketty är i dagsläget den förmodligen mest kända forskaren i världen när det gäller ekonomiska klyftor. Den intervju som gjordes i programmet var den första svenska intervjun med honom och *Vetenskapens värld* var alltså först bland svenska medier med att ingående beskriva hans forskning.

#### *Kritik mot uppgifter i Thomas Pikettys bok*

De rön som Pikettys forskarnätverk tagit fram och de slutsatser Piketty drar i sin bok *Kapitalet i det 21:a århundradet* är endast en del av den forskning som presenterades i programmet. Åtskilliga andra forskare och forskningsrön togs upp. Pikettys bok publicerades på engelska kring tidpunkten för programmets sändning. Den omfattande engelskspråkiga debatt som ägt rum sedan dess, och mer specifikt den kritik i *Financial Times* som tas upp i anmälan, kom efter programmets sändning. Kritiken har bemötts av både Piketty själv och flera av hans kollegor.

Få ledande forskare menar att de eventuella brister som *Financial Times* tagit upp har någon avgörande betydelse. I den omfattande och mer allmänna debatten kring Pikettys bok har en lång rad ledande ekonomer, internationellt och i Sverige, deltagit efter den engelska publiceringen.

Sammanfattningsvis anses boken och de forskningsrön, data och hypoteser som presenteras i den ha gett intressanta bidrag till forskningen. De grundläggande data om inkomst- och förmögenhetsklyftor som Piketty och hans nätverk har tagit fram tycks stå sig. Pikettys egna hypoteser har lett till en rad spännande diskussioner inom forskarvärlden.

#### *Piketty anses ha politiska bindningar*

SVT har inte kunnat finna att Thomas Piketty är en representant för socialistpartiet i Frankrike. Däremot uttryckte han inför det senaste

presidentvalet stöd för socialisten och nuvarande presidenten Francois Hollande och var för ett antal år sedan ekonomisk rådgivare till den tidigare socialistiska presidentkandidaten Royal. På en fråga under den intervju som gjordes för programmet kommenterade han sitt stöd till Hollande med att denne var ”den minst dåliga” av alternativen Hollande och Sarkozy. Det är vanligare att ekonomer och akademiker gör den här typen av offentliga ställningstaganden i Frankrike än i Sverige.

I forskarvärlden är Piketty betydligt mer känd för sina forskningsrön än sitt stöd till Hollande. Piketty hade en självklar plats i programmet eftersom han och det internationella forskarnätverk han deltar i genomfört banbrytande studier kring inkomst- och förmögenhetsklyftor och eftersom hans forskning och senaste bok rönt enorm uppmärksamhet.

#### *Kritik om att programmet anses ha överdrivit klyftornas storlek i Sverige*

Den finns en samstämmighet, som redovisas i yttrandet, bland forskare och statistiker som stödjer den här bilden av Sveriges ökande inkomstklyftor. Sverige har sedan 1980-talet gått från att ha varit ett av historiens mest jämlika länder till att närma sig en genomsnittlig västeuropeisk nivå. Detta beskrevs i programmet i speakertext, med diagram och av forskare.

I programmet beskrevs också inledningsvis utvecklingen i exempelvis USA och Storbritannien. Det framgick att utvecklingen har gått längst i dessa länder, inte minst i USA. Att fokus i programmet låg på Sveriges växande klyftor är helt naturligt. Redaktionens bedömning var att det är obekant för många att de ekonomiska klyftorna relativt sett har vuxit så pass mycket i Sverige. Samtidigt visades i programmet en jämförelse i form av en graf över USA:s, Storbritanniens, Kanadas, Tysklands samt Sveriges så kallade ginikoefficient (grad av inkomstklyfta) där man tydligt såg att Sverige har de minsta inkomstklyftorna.

I programmet beskrev också forskarna att de växande inkomstklyftorna i Sverige har flera komponenter. Dels finns en allmän spridning av inkomsterna som kan liknas vid en solfjäder, där inkomsterna för de lägsta skikten inte förändrats nämnvärt alls i absoluta termer, medan inkomsterna för topp 10 procent och än mer 1 procent vuxit rejält. En betydelsefull drivkraft bakom toppskiktets stegrande inkomster bedrivs av forskarna i termer av allt större inkomster från kapital.

Det bör betonas att programmet som helhet skildrade en utveckling som pågått under flera decennier. Under denna tid har Sverige, liksom andra västländer, haft regeringar av skilda politiska färger. Det är alltså egentligen svårt att dra partipolitiska växlar på utvecklingen.

Man kan diskutera om andra data och forskningsrön som beskriver de växande

ekonomiska klyftorna i Sverige sedan 1980-talet skulle ha tagits med i programmet. SVT:s slutsats är ändå att den bild som gavs inte var missvisande. De ekonomer och sociologer som i programmet diskuterade utvecklingen tillhör den ledande expertisen, både i Sverige och internationellt. Nya rön togs upp och den bild som gavs av klyftornas storlek och utveckling, mätt i disponibel inkomst, överensstämmer också med den bild som ges i andra färska forskningsrapporter.

*Kritik mot att intervjuobjekten får uttrycka egna åsikter som inte baseras på deras forskning*  
Det måste vara möjligt också i *Vetenskapens värld* att tillfälligt medverkande får uttrycka egna ståndpunkter, även om de inte baserar sig på forskningsresultat.

*Programmet uppfattas ta politisk ställning till debatten om välfärden och svenska skolan*  
Det anmälaren anför, att de dåliga PISA-resultaten är en följd av segregationen i skolan på grund av skolreformerna på 1990-talet, sades inte i programmet. De exakta orsakerna till PISA-fallet är ännu föremål för intensiv forskning.

Det sades inte heller att skolreformerna på 1990-talet är den entydiga orsaken till växande skolsegregation. Däremot konstaterades att Farsta gymnasiums spiral mot nedläggning tog fart efter 1990-talets skolreformer och att forskningsresultat tyder på att det fria skolvalet bidragit till att skillnaderna mellan skolor ökat.

*Skrämselpropaganda att dra paralleller mellan ökade klyftor i sambället och världskrig*  
Det som uppfattas som skrämselpropaganda var en sammanfattning av Pikettys slutsatser och förslag som forskare. Det framgår också mycket tydligt att det är Piketty som hävdar att höjda skatter på förmögenhet och kapital kan vara en lösning. Strax före detta uttalande beskrivs i programmet också den mer brett accepterade strategin att satsa på utbildning för att motverka tendensen mot växande klyftor.

## **AKTUELLA BESTÄMMELSER**

SVT ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet). Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

Kraven på opartiskhet och saklighet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Med hänsyn till den vidsträckta yttrandefriheten kan kraven ställas lägre i fråga om intervjuade, debattdeltagare och andra så kallade tillfälliga medverkande.

Av betydelse för bedömningen är också bestämmelsen om att SVT ska stimulera till debatt, kommentera och belysa händelser och skeenden samt granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna (8 § i sändningstillståndet). Denna skyldighet innebär enligt granskningsnämndens praxis att ett program eller inslag kan ha en kritisk infallsvinkel utan att strida mot kravet på opartiskhet.

## **GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING**

Granskningsnämnden konstaterar inledningsvis att programmet handlade om sociala klyftor och aktuell forskning kring hur dessa klyftor har ökat i ett flertal länder i västvärlden sedan 1980-talet. Enligt nämnden måste det vara möjligt för SVT att skildra denna typ av forskningsresultat utan att detta i sig medför att programmet strider mot kravet på opartiskhet. Nämnden anser att andra synsätt borde ha framgått mer utförligt i programmet men att detta inte medför att programmet strider mot kravet på opartiskhet.

Nämnden kan vidare inte finna att uttalandena som gjordes av programledaren samt de tillfälligt medverkande forskarna och personerna medför att programmet strider mot kravet på saklighet.

Vad anmälarna i övrigt anfört medför inte heller att programmet strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Detta beslut har fattats av Henrik Jermsten, K-G Bergström, Elisabet Bäck, Ingrid Carlberg, Maria Edström, Leif Hedman och Jan Holmberg efter föredragning av Nathalie Eriksson.

På granskningsnämndens vägnar

Henrik Jermsten

Nathalie Eriksson

---

*Detta är en elektronisk kopia av beslutet. Namnunderskrifter finns på originalhandlingen som förvaras hos myndigheten.*